

FATİMİYYUN: İRAN'IN AFGAN MİLİSLERİ¹ FATEMIYOUN: IRAN'S AFGHAN MILITIAS

Rahimullah FARZAM**
İsmail SARI^{***}

Öz

Bu çalışmada Şii Afgan vatandaşlarının İran tarafından Suriye'deki savaşa dahil olma süreci incelenmektedir. Bu bağlamda İran'ın hangi vaat ve motivasyonlarla Şii Afganları Suriye iç savaşında rejim güçlerinin yanında savaşmaya ikna ettiği, hangi süreçlerle eğittiği ve bu grupların savaş sonrası oluşturabilecekleri potansiyel tehlike analiz edilmeye çalışılacaktır.

İran, kendi dış politika çıkarları açısından Afganistan, Pakistan, Hindistan ve Lübnan'dan gönüllü ya da paralı Şiiileri silahlandırarak Suriye'deki savaşa mobilize etmektedir. İran'ın Suriye'de Hizbullah ve Fatimiyyun Tugayları başta olmak üzere 15'e yakın silahlı grubu çeşitli adlar altında örgütleyerek etkili bir şekilde kullandığı bilinmektedir. İran'ın kendi savaşında diğer ülkelerdeki Şii nüfusunu harekete geçirmesi 1980-88 İran-İrak savaşına kadar dayanmaktadır. Dolayısıyla İran'ın Suriye örneğinde de olduğu gibi Şii nüfusunu kullanması yeni bir olgu değildir.

Anahtar Kelimeler

Fatimiyyun, İran, Afgan, Şii, Suriye Savaşı

Abstract

This study examines the process by which Iranian Shiite Afghan citizens have been involved in the war in Syria. In this context, it is tried to analyze that what kind of promises and motivations that the Shiite Afghans convinced by Iran to fight alongside the regime forces in the Syrian civil war, how they were trained and the potential danger that these groups could create after the war.

¹ Bu çalışmada İsmail Sarı'nın Uludağ Üniversitesi'nde 2016 yılında gerçekleştirilen Küresel ve Bölgesel Sistemde Devlet ve Devletdışı Aktörler Sempozyumu'nda sunmuş olduğu "İran'ın Ortadoğu'da Devlet-dışı Aktörleri: Şii Milisler Örneği" başlıklı tebliğden kısmen yararlanılmıştır

** Doktora Öğr., Osman Gazi Üniversitesi, Tarih Bölümü, rfrzm7@gmail.com

*** Yrd. Doç. Dr., Bursa Teknik Üniversitesi, ismailahmetsari@gmail.com

Iran mobilizes volunteer or mercenary Shiites from Afghanistan, Pakistan, India and Lebanon in the interests of their foreign policy to the war in Syria. It is known that Iran uses effectively approximately 15 armed groups in Syria, mainly Hezbollah and Fatemiyoun Brigades, organised under various names. The mobilization of the Shiite population in other countries in Iran's own war dated back to the Iran-Iraq war between 1980-88. Therefore, the use of the Shiite population is not a new phenomenon, as is the case in Iran's Syrian case.

Keywords

Fatemiyoun, Iran, Afghan, Shiite, Syrian Civil War

GİRİŞ

2003'te Irak'ın ABD tarafından işgali ve 2010'da başlayan Arap Baharı, Ortadoğu'nun mevcut güvenlik, ekonomik ve stratejik yapılarını altüst etmiştir. Bu süreçte büyük güçlerin ve bölgesel aktörlerin nüfuz kazanmak üzere Ortadoğu üzerindeki rekabeti, bölgeyi vekalet savaşlarının yaşandığı bir eylem alanına dönmüştür. Ortadoğu'daki vekâlet savaşlarında İran da devlet dışı aktörleri etkin bir şekilde kullanmaktadır. İran'ın Irak, Lübnan, Bahreyn ve Yemen'de artan etkinliği, Hizbullah ve Şiî milisler gibi devlet dışı silahlı oluşumlarla işbirliği sayesinde gerçekleşmiştir.

Bu durum "Şiî Hilali" tezinin kuvvetlenmesi sonucunu doğurmuştur. İslam Devrimi'nden günümüze Şiîliği devrim ideolojisi ile araçsallaştıran ve dönemselsel olarak değişen "devrim ihracı" ya da "direniş" eksenini" gibi söylemlerle öne çıkan İran, bölgede kendi Şiî yayılmacılığı ile güç temerküz ettirme adımını ilk olarak Devrim sonrası Humeynî döneminde atmıştır. İkinci olarak ise İran, ABD'nin Irak işgali ile bu bölgede etkinliğini zirveye ulaştırmış ve Arap Baharı süreci ile birlikte ortaya çıkan bölgesel sistemde yayılmacı politikalarına yeni bir alan bulmuştur. Bu süreçte Ortadoğu'da İran'ın ne derece etkin olabileceği tartışılırken mezhepçi yaklaşımlarla birlikte "Şiî Hilali" ya da "Şiî Eksenini" tartışmaları yeniden gündeme gelmiştir.

İran gibi bölgesel güç olarak tanımlanabilecek devletler, dış ya da büyük güçlerin müdahalesini dengeleyebilecek bir bölgesel özerkliğin koşullarını oluşturmak isterler. Bu noktada Schmitt'in "geniş mekân"³(grossraum) yaklaşımı açıklayıcıdır. Schmitt'in geniş mekân siyaseti esasen üç unsuru sentezler: Bir Reich, bir politik ide ve bir geniş mekân. Somutlaştırarak söylersek, bir "merkez ülke", bir "siyasî fikir" ve nihayet bu siyasî fikrin yayılacağı ve gevşek de olsa bütünlüyle motive edeceği coğrafi kuşaklar.⁴ Bölgeye uyarlıysak, merkez ülke (Ümmül Kura)⁵ İran, siyasî fikir devrimci İslâm, coğrafi kuşak ise Şiî

³ Schmitt'in düşüncelerini uluslararası ilişkiler açısından inceleyen kapsamlı bir çalışma için bkz. William Hooker, *Carl Schmitt's International Thought: Order and Orientation*, New York, Cambridge University Press, 2009.

⁴ Ahmet Okumuş, " Kavramların Stratejisi, Stratejinin Kavramları: Stratejik Derinlik'in Felsefi-Kavramsal Arka Planı", *Stratejik Zihniyet: Kuramdan Eyleme* Ahmet Davutoğlu ve Stratejik Derinlik, ed. Talha Köse&Ahmet Okumuş, İstanbul, Küre Yayınları, 2014, s.42.

⁵ 1979 Devrimi döneminde çokça kabul gören bu yaklaşıma göre, İslâm tarihinde her zaman belli bir ülke Ümmül Kura/merkez ülke oluştur. Dolayısıyla İslâm'ın yaşam ve bekası onun yaşam ve bekasına bağlı olmuştur. Bu yaklaşıma göre, günümüzde ise İran bu konuma sahiptir. Ümmül Kura'nın çıkarları ile İslâm'ın çıkarlarının çeliştiği durumda Ümmül Kura'nın çıkarları üstün tutulmalı ve tüm ümmetin imkânları bu çıkarlar için seferber edilmelidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Cevat Erdeşir Laricani, *Mülhaza-yı Strateji-yi Milli*, Tahran, 1369.

hinterlandıdır. Scmitth'in geniş mekân siyaseti yumuşak güç unsurlarıyla kurulabileceği gibi sert gücü yedeğe almaya da açıktır.

İran devrimin ilk on yılının sonunda çevresinde stratejik hedeflerine hizmet edecek bir "yaşam alanı" kurma politikasının sonuna gelmiştir. En kolay hedefler arasında gösterilen Irak'a bile devrim ihraç edilememiştir. Ancak, sekiz yıl süren savaş sadece İran'da yeni rejimin yerleşmesine hizmet etmiştir.⁶ Irak ile yaptığı uzun savaş döneminden çıkan İran, savaşın ardından Irak'a nazaran daha avantajlı bir konum elde etmesine rağmen, savaşta güç kaybeden birçok devlet gibi statüko politikası izlemeye başlamış ve dış politikasını uzlaşma zemininde yürütmeye özen göstermiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası sistemde meydana gelen değişim-dönüşüm, ayrıca Saddam Hüseyin liderliğindeki Irak'ın bölgede pasifleştirilmesi gibi alt-sistemsel faktörlerle birlikte İran yumuşak güç odaklı uzlaşmacı bir dış politika izlemeye başlamıştır.⁷ Ancak, İran, 2011 Arap Baharı sonrası yaşanan gelişmeler ve 2015'te P5+1 ülkeleri ile yapılan nükleer anlaşma sonrası daha aktif bir şekilde bölgesel yayılcı ve mezhepçi politikalara yönelmiştir.

2010'da başlayan Arap Baharı ile yaşanan bölgesel kaos kısa süre sonra Suriye'ye de sıçramıştır. Suriye iç savaşına bölgesel ve küresel güçlerin de dahil olmasıyla ülkedeki kriz daha da derinleşmiştir. Suriye'deki iç savaşa müdahil bölgesel güçlerden biri de şüphesiz İran'dır. Bilindiği gibi aslında, savaşın başlangıç döneminde rejim muhalifleri karşısında hızla geri çekilen Esed güçleri, birçok bölgenin kontrolünü kaybetmişti.⁸ Ancak, çok geçmeden İran tarafından koordine edilen Şii milislerin Suriye Savaşına katılmalarıyla savaşın gidişatı değişmeye başlamıştır. Şii nüfusunun yoğun olduğu ülkelerden gelen paralı ve gönüllü savaşçılardan oluşan bu milis güçleri, İran Devrim Muhafızları'na bağlı Kudüs Gücü tarafından örgütlenmektedir. Bilindiği gibi İran'ın, Devrim Muhafızları aracılığıyla kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak üzere yabancı savaşçıları örgütlemesi hiç de yeni bir vakia değildir.

ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgal etmesiyle başlayan süreçte Irak'ta Mehdi Ordusu, Bedir Örgütü gibi Şii silahlı gruplarla etkinliğini artıran İran, hâlihazırda Yemen'de Husiler üzerindeki nüfuzunu Suudi Arabistan'a karşı kullanmaktadır.

⁶ İhsan Dağı, *Ortadoğu'da İslam ve Siyaset*, İstanbul, Boyut Kitapları, 2002, s. 127.

⁷ <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-173-2014120952iran.pdf> (Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2016).

⁸ Barbara Starr, "Al-Assad Losing Control but Showing No Sign of Leaving", CNN, <http://security.blogs.cnn.com/2012/12/13/u-s-officials-al-assad-staying-put-despite-slide-in-power/>. (Erişim Tarihi: 23 Haziran 2016), "Is al-Assad Losing Control?," *Aljazeera*, <http://www.aljazeera.com/programmes/insidesyria/2012/07/20127229263475515.html>. (Erişim Tarihi: 22 Haziran 2016).

Suriye'de başta Hizbullah, Fatimiyyun ve Zeynebiyyun Tugayları olmak üzere 15'e yakın silahlı grubu⁹ çeşitli adlar altında örgütleyerek etkili bir şekilde kullanması, İran'ın öteden beri sürdürdüğü çok boyutlu stratejinin devamı olarak okunabilir. Görünürde birbirinden kopuk ve Şiiler açısından kutsal kabul edilen bölgeleri korumak adına Suriye'de bulduklarını savunan bu milis gruplar, aslında İran'ın Suriye, Irak ve tüm Ortadoğu'daki çıkarları doğrultusunda hareket etmektedirler.

İran'ın, Suriye'de Şii milisleri kullanması müttefiki Esed'i ayakta tutmakla kalmamış, aynı zamanda Tahran yönetiminin bölgede mezhepsel ideolojisi vasıtasıyla nüfuzunu arttırmasını ve bölgesel meselelerde söz sahibi olmasını sağlamıştır.¹⁰ Zira 30 Haziran 2012 ile 22 Ocak 2014 tarihlerinde İsviçre'nin Cenevre kentinde Suriye'nin geleceği hakkında yapılan görüşmelere çağırılmayan Tahran yönetimi, kendi güdümündeki milislerin sahada kaydettikleri ilerlemenin de etkisiyle Kasım 2015'de gerçekleşen Viyana toplantısına davet edilmiştir. Tahran Yönetimi ayrıca, 18 Aralık 2015'te BM Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilen Suriye'de geçiş için oluşturulan yol haritası ve ateşkes üzerinde de etkili olmuştur.¹¹ Bu açıdan, çalışmada öncelikle İran'ın yabancı savaşçıları nasıl örgütlediği ve yönlendirdiği üzerinde durulduktan sonra, Fatimiyyun Tugayı örneğinde İran'ın yabancı savaşçı stratejisi analiz edilecektir.

İran'ın Şii Milis Oluşturma Stratejisi

İran, Ortadoğu'da kendi çıkarları doğrultusunda hareket edecek milis gücü oluşturma konusunda tecrübe sahibi bir ülkedir. Günümüzde Suriye'de yabancı Şii savaşçıların çoğunluğunu Irak ve Lübnanlılar oluşturmakla birlikte DAES'in yabancı savaşçı toplama örneğinde olduğu gibi, dünyanın birçok bölge ve ülkesinden Suriye'de rejim saflarında savaşmak üzere giden gönüllü Şiiler mevcuttur. Arap olmayanlar arasında en büyük katılımı Şii Afganlar oluşturmaktadır. Bunun dışında Suudi Arabistan Şiiilerinin kurduğu Hicaz Hizbullahı'na bağlı savaşçılar, Yemen'den Şii Husilerle bağlantılı Zeydiler,

⁹ Kudüs Gücü, Hizbullah, Ebul Fazl el-Abbas Tugayı, Zülfikar Tugayı, Irak Hizbullahı, Seyyidü's Şüheda Tugayları, Bedir Örgütü, Asaib Ehlul Hak, Kataib Hizbullah, El-Vaat Es-Sadık Birliği, Esedullah Galip Tugayı, İmam Hüseyin Tugayı, Mehdi Ordusu, Fatimiyyun ve Zeynebiyyun Tugayı. Bkz.: "Suriye'deki ithal Şii savaşçılar", **Aljazeera Türk**, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/suriyedeki-ithal-sii-savascilar>. (Erişim Tarihi: 03 Temmuz 2016).

¹⁰ Phillip Smyth, "The Shiite Jihad in Syria and Its Regional Effects", **The Washington Institute For Near East Policy**, <http://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/PolicyFocus138-v3.pdf>. (Erişim Tarihi: 29 Haziran 2016).

¹¹ Bekir Ünal, "İran'ın Vekâlet Savaşı Stratejisi ve Suriye'deki Şii Milisler", **Bilgesam Analiz**, No.1304, 2015, s. 6.

Pakistanlı Şiiler, Hindistan'daki Şiiler, Somali ve Fildişi Sahili gibi Afrika ülkelerinde yaşayan Şii nüfus içinden gönüllüler de Suriye'de savaşmaktadır. Suriye'deki Şii milisler arasında ABD ve Kanada vatandaşı olan Arap kökenli Şiiler de vardır.¹²

Tahran yönetimi, kendisi için savaşacak milis gücü oluştururken; ailevi ilişkiler, yerel din adamları ve sosyal medya gibi birçok farklı unsuru devreye sokmaktadır. Ancak, 2012'den beri İran yönetimince en çok başvurulan savaşçı kazanma aracı sosyal medya olmuştur.¹³ Özellikle profillerini çeşitli amblem, sembol, logo, türbe, savaşçı ve şehit resimleriyle süsleyen sosyal medya sayfaları gönüllü savaşçı adayları için çok etkin propaganda araçları olarak kullanılmaktadır.¹⁴

Sosyal medyadaki propaganda ve savaşçı toplama sayfalarında, her milis grubuna göre değişiklik göstermekle beraber, genellikle gönüllü savaşçı adaylarının iletişime geçebileceği bir veya birkaç telefon numarası ve ilgilenen kişinin iletişim bilgilerini bırakabileceği bir yorum/not bırakma bölümü yer almaktadır. Ortalama 2-8 dakika süren telefon görüşmelerinde sorumlu kişi, ücret, eğitim ve eğitim yeri gibi konularda ayrıntılı bilgiler vermekten kaçınmakta, muhtemel soruları genel açıklamalarla geçiştirmektedir. Ancak, savaşçı adayından doğum yeri, etnik kimliği, mezhebi, iletişim bilgilerini nereden ve nasıl bulduğunu, savaşa katılmaktaki amacı gibi konularda ayrıntılı bilgi vermesi istenmektedir.¹⁵

Tahran yönetiminin Suriye'de rejim safında savaşmak üzere gönüllü savaşçı toplamak için başvurduğu araçlardan biri de Şii kutsal günleri ile Suriye savaşında hayatını kaybetmiş olanların cenaze törenleridir. Suriye'de hayatını kaybetmiş olan savaşçıların İran'ın büyük şehirlerinde yüksek rütbeli Devrim Muhafızlarının katılımıyla halka açık bir şekilde gerçekleştirilen cenaze törenleri adeta bir miting havasına sokularak gönüllü savaşçı adaylarını cezbetmek için önemli bir propaganda aracı olarak kullanılmaktadır.¹⁶ Ayrıca Suriye'de savaşmaya meyilli yabancıları yönlendirmek amacıyla Şiiler açısından kutsal olan günlerde sığınmacıların toplandığı çeşitli türbe ve ziyaretlerin duvarlarına Suriye'de savaşmayı teşvik edici posterler yapıştırılmaktadır.

Afganlı savaşçılar özelinde ifade edilecek olursa, İran'ın Suriye savaşında Afganları kullanması artık bir sır olmaktan çıkmıştır. İran Devrim Muhafızları

¹² <http://www.aljazeera.com.tr/haber/suriyedeki-ithal-sii-savascilar> (Erişim Tarihi: 29 Haziran 2016).

¹³ Smyth, *op. cit.*, p. 26.

¹⁴ <http://www.yalesaratalhossein.ir/Post1663>. (Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2016).

¹⁵ Smyth, *op. cit.*, "The Shiite Jihad in Syria and Its Regional Effects", p. 33.

¹⁶ "خطر بازگشت فاطمیان از سوریه", *اصبح*, <http://8am.af/1394/09/30/risk-fatimid-syria/>. (Erişim Tarihi: 16 Ağustos 2016).

Afganistan'ın Kabil ve Herat gibi büyük şehirlerinde açılan isimsiz bürolarda Afganlar para karşılığında Suriye'de savaşmak üzere istihdam edilmektedir.¹⁷ İstihdam edilen milis adayları İran'ın çeşitli şehirlerinde bulunan eğitim merkezlerinde 25-35 günlük bir eğitim süresinden sonra Suriye'ye gönderilmektedir.¹⁸ Suriye'de para karşılığında üç ay rejim safında savaştıktan sonra sağ olarak geri dönen bir Afgan göçmeni olan Abbas'a göre İran'a iltica ederken tutuklanan Afgan göçmenler Suriye'de savaşmaya zorlanmaktadır.¹⁹ En az üç ay Suriye'de savaşmadan geri dönme imkânı bulunmayan Afganlar, savaşın ön saflarına gönderilmektedir.

İran Devrim Muhafızları

İran'ın bölgede yürüttüğü vekâlet savaşı stratejisini anlamak ve başta Suriye olmak üzere bölgedeki dinamikleri doğru yorumlayabilmek için Devrim Muhafızları ve bünyesinde barındırdığı en etkili birim olan Kudüs Gücü ve faaliyetlerinden kısaca bahsetmek yararlı olacaktır. Yasal dayanağını İran Anayasası'nın 150.maddesinden²⁰ alan Devrim Muhafızları doğrudan İran İslam Cumhuriyetinin dini lideri Ali Hamaney'ye bağlı olup, Milli Savunma Yüksek Şurası bünyesinde bağımsız bir ordu şeklinde örgütlenmiştir.²¹ Asıl görevi İran Devrim hareketinin koruyuculuğunu yapmak olan Devrim Muhafızları, ülkede imar faaliyetlerinden (Baraj inşası, yol ve kanalizasyon yapımı, taşımacılık, maden işletmeciliği, zirai faaliyetler, danışmanlık hizmeti vs.) kültürel faaliyetlere, eğitimden doğal afetlerle mücadeleye kadar birçok alanda etkinlik göstermektedir.²² Çok iyi eğitilmiş ve oldukça organize bir örgüt olan Devrim Muhafızları; 15 bini hava kuvvetlerinde, 20 bini deniz kuvvetlerinde ve 230 bini ise kara kuvvetlerinde olmak üzere toplam 265 bin personele sahiptir.²³

¹⁷ <http://www.aljazeera.com/news/2016/01/iran-foreign-legion-leans-afghan-shia-syria-war-160122130355206.html>. (Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2016).

¹⁸ "Iran Steps up Recruitment of Afghan Mercenaries for Syrian War in Herat", <https://www.mojahedin.org/newsen/47621/Iran-steps-up-recruitment-of-Afghan-mercenaries-for-Syrian-war-in-Herat>. (Erişim Tarihi: 14 Temmuz 2016); "کمیتهان، لشکر «فاطمیون» چگونه شکل گرفت؟", <http://kayhan.ir/fa/news/>. (Erişim Tarihi: 17 Ağustos 2016).

¹⁹ "خطر بازگشت فاطمیون از سوریه", <http://8am.af/1394/09/30/risk-fatimid-syria/>. (Erişim Tarihi: 16 Ağustos 2016).

²⁰ Madde 150: Devrim zaferinin ilk günlerinde oluşturulan İslam Devrimini koruma ordusu, Devrimi ve Devrim hareketlerinin devamlılığını sağlamak amacıyla kurulmuştur. Bu ordunun faaliyet ve sorumluluk alanı, diğer silahlı kuvvetlerin sorumluluk alanıyla bağlantılı olarak aralarında koordineli ve kardeşçe bir işbirliğine dayanması, yasa ile belirtilecektir.

²¹ İran İslam Cumhuriyeti Anayasası, 1979, Md. 110, 150. İran Anayasası 110.

²² "فعالیت های اقتصادی سپاه", <http://siasi.porsemani.ir/node/2542>. (Erişim Tarihi: 03 Temmuz 2016).

²³ "The Military Balance", IISS, <http://www.iiss.org/en/publications/military%20balance/issues/the-militarybalance-2015-5ea6>. (Erişim Tarihi: 12 Şubat 2016).

Yaklaşık 15-20 bin askeri personeli bulunduğu tahmin edilen Kudüs Gücü²⁴ ise Devrim Muhafızlarının bir alt birimi olup, yurt dışındaki askeri faaliyetleri yürütmekten sorumludur.²⁵ Bu özel birimde görev yapanlar doğrudan çatışmaya girmek, suikastlar düzenlemek ve istihbarat toplamak üzere Tahran ve Şiraz'da eğitilmektedir. Askeri eğitim tamamlandıktan sonra üyelerin büyük bir kısmı dini merkez olan Kum şehrinde ayrıca dini bir eğitimden geçirilmektedir.²⁶ Devrim Muhafızlarının kara, hava, deniz ve Besic²⁷ ile birlikte 5 biriminden biri olan Kudüs Gücü, ilk kez İran-İrak Savaşı sırasında Irak'taki Saddam muhaliflerini örgütleme görevini üstlenirken, daha sonra Afganistan ve Lübnan savaşlarında gerçekleştirdiği faaliyetlerle adından söz ettirmiştir.

Afganistan'da Şii Milisler

1978 darbesinden önce Afganistan'daki en büyük etnik gruplardan biri olan Şii Hazaralar ülke yönetimini elinde bulunduran Peştunlar tarafından bir kenara itilmişlerdi. Bu yüzden darbeyle yönetimi ele geçiren Nur Muhammed Taraki liderliğindeki Afganistan Demokratik Halk Partisi'nin (ADHP) komünist iktidarını Hazaralar desteklediler. Ancak ADHP iktidarında da umduğunu bulamayan Hazaralar bir sonraki iktidarı karşılamak üzere hazırlıklara başladılar. Bu dönemde Humeyni liderliğinde gerçekleşen İran İslam Devrimine sempati duyan Afgan Şiiiler İran'ın desteğini elde etmeyi başarmışlardır.²⁸

1980'li yıllar boyunca Afganistan'daki Sovyet güdümlü komünist rejimle mücadele etmek üzere Hazaralar tarafından kurulan toplam dokuz direniş grubuna İran Devrim Muhafızlarınca doğrudan para ve silah yardımı yapılmıştır.

²⁴ Her geçen gün gücünü pekiştiren Kudüs Gücü'nün dokuz farklı ülke ve bölgeden sorumlu olan dokuz birimi bulunmaktadır: 1. birim Irak, 2. birim Pakistan, 3. birim Türkiye, 4. birim Afganistan, 5. birim Türki cumhuriyetler, 6. birim Körfez ülkeleri, 7. birim Suriye ve Lübnan, 8. birim Kuzey Afrika ülkeleri, 9. birim Avrupa ve Amerika kıtası ülkelerinden sorumludur. Bkz.: <https://www.mojahedin.org/news/137840/>. (Erişim Tarihi: 30 Haz.2016); Bkz.: <https://basij.um.ac.ir/index.php?module=htmlpages&func=display&pid=31>. (Erişim Tarihi: 30 Haziran 2016).

²⁵ Ünal, **op. cit.**, s. 2.

²⁶ Serdar Ataş, "Kudüs Gücü'nün başındaki Kasım Süleymani kimdir?", www.haberkita.com, <http://www.haberkita.com/haber/kudus-gucunun-basindaki-kasim-suleymani-kimdir/210691>, (Erişim Tarihi: 02 Temmuz 2016).

²⁷ Farsçada seferberlik anlamına gelen Besic mensuplarına Besiciler denmektedir. 26 Kasım 1979 yılında Devrim Muhafızları Gücü bünyesinde kurulan Besic'in personel sayısını bir devlet politikası olarak ileride 20 milyona kadar ulaştırılması hedeflenmektedir. Toplumun her kesiminden (öğretmen, öğrenci, doktor, imam, esnaf...vs) oldukça geniş bir kitleyi kapsayabilen Besic üç kategoriye ayrılmaktadır. 1-Normal Besiciler, 2-Aktif Besiciler, 3-Özel Besiciler. Ancak genel anlamda Besic kelimesi, kendini İslam Devrimine adayan ve kendisini bir İslam Devrimi taraftarı olarak gören herkese hitap etmektedir. Bu yönüyle Nazi yapılanmasına benzediği söylenebilir. Bkz.: <https://basij.um.ac.ir/index.php?module=htmlpages&func=display&pid=31>.

²⁸ Koepke, **op. cit.**, p. 5.

Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle ABD, Suudi Arabistan ve Pakistan destekli yedi Sünni mücahit hizbin bir araya gelerek oluşturduğu Peşaver İttifakının dışında bırakılan İran, yardım ettiği direniş gruplarının kapsamını genişleterek Şii olmayan unsurları da destekleme kararı almıştır.²⁹ 1996 yılı itibariyle Taliban'ın Afganistan'daki egemenlik alanını hızla genişletmeye başlaması İran'ın doğu sınır güvenliğini tehlikeye atmıştır. Çünkü Tahran yönetimi doğu sınırlarında Taliban'ın güçlenmesini bölgedeki rakipleri Pakistan ve Suudi Arabistan'ın ellerinin Tahran'a doğru uzanması olarak değerlendiriyordu. İran açısından böyle kritik bir dönemde Irak savaşının en önemli cephe komutanlarından Kasım Süleymani ülkenin en kritik gücünün (Kudüs Gücü) başına bizzat dini lider Hamaney tarafından getirilmiştir. O tarihten itibaren Afganistan siyasetinde varlığını daha fazla hissettirmeye başlayan İran, başta Afganistan Şiiileri olmak üzere Taliban'a karşı mücadele veren gruplara silah ve para yardımında bulunmuştur.³⁰ Şii karşıtı bir politika izleyen Taliban'ı bölgedeki rakipleri tarafından İran'ı sıkıştırmak üzere oluşturulan bir güç olarak değerlendiren Tahran yönetimi için Taliban'ın varlığı daha ciddi bir sorun haline gelmiştir.³¹ 8 Ağustos 1998 tarihinde Mezar-ı Şerif'in Taliban'ın eline geçmesiyle İran Konsoloslukunda görev yapan sekizi diplomat biri gazeteci olmak üzere toplam dokuz İran vatandaşı Taliban tarafından kafaları kesilerek öldürülmüştür. Bu olay sonrası iyice öfkelenen Tahran yönetimi Afganistan sınırına 200 bin kişilik bir ordu sevk etmiştir.³² Ancak Kudüs Gücü komutanı Tümgeneral Kasım Süleymani Taliban'la doğrudan savaşmak yerine Afganistan iç dinamiklerini daha etkin biçimde kullanmayı tercih etmiştir.

ABD'nin 11 Eylül 2001'de Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan saldırılardan El Kaide'yi sorumlu tutup Afganistan'ı işgali, İran açısından yeni bir meydan okumayı beraberinde getirmiştir. Taliban'ı, bölgedeki en büyük rakiplerinden biri olan Suudi Arabistan'ın uzantısı olarak gören Tahran yönetimi, Taliban yönetiminin çökmesi için ABD ile işbirliğine gitmiştir.³³ İki ülke arasındaki bu işbirliğinin gerekçelerinden kısaca bahsedilecek olursa; ABD, 2001 sonrası Afganistan'da kurulan devlet yapısının devamını kendi itibarı açısından

²⁹ *Ibid.*, p. 1.

³⁰ "شکلگیری و رشدسیاه پاسداران نیروی قدس", www.mojahedin.org, <https://www.mojahedin.org/news/137840/نیروی-قدس-سیاه-پاسداران> (Erişim Tarihi: 03 Temmuz 2016).

³¹ "شکلگیری و رشدسیاه پاسداران نیروی قدس", www.mojahedin.org, <https://www.mojahedin.org/news/137840/> (Erişim Tarihi: 30 Haz. 2016).

³² Maysam Abdiyan, "یادداشت های روزانه", <http://enbm.blogfa.com/post-200.aspx>. (Erişim Tarihi: 30 Haz. 2016).

³³ Selçuk Çolakoğlu, "Afganistan için ABD İran İşbirliği", *Analist*, <http://www.analistdergisi.com/sayi/2013/12/afganistan-icin-abd-iran-isbirligi>. (Erişim Tarihi: 03 Temmuz 2016).

gerekli görürken, bu durum İran için sınır güvenliğinin korunması ve hemen yanı başında beliren Taliban tehlikesinin ortadan kalkması anlamını taşıyordu. Bu açıdan iki ülke arasında bir çıkar örtüşmesi söz konusuydu.

Bölgede hızla yükselen uyuşturucu trafiği İran açısından bir endişe kaynağı haline gelmişti. Afganistan, dünyanın en büyük uyuşturucu üreticilerinden biriymiş, İran ise uyuşturucu nakil hattının Batı'ya açılan kapısı konumundaydı. Tahran yönetimi uyuşturucu kaçakçılığının sınır güvenliğini tehlikeye atmasından ve ülkenin hızla bir uyuşturucu pazarı haline gelmesinden rahatsızlık duyuyordu. Dolayısıyla Afganistan'da istikrarlı bir devlet mekanizmasının ayakta tutulması gerek sınır güvenliğinin sağlanması gerekse uyuşturucu ticaretinin kontrol altına alınması açısından önem arz ediyordu.³⁴ Yine Afganistan kaynaklı göçlerin önüne geçilmesi de iki ülke arasındaki işbirliğini teşvik eden faktörlerden biriydi. Ayrıca, İran'ın yıllardır çok sayıda Afgan sığınmacıya ev sahipliği yapması ülkeye ekonomik bir yük oluşturduğu gibi iç güvenlik riskini de artırıyordu. ABD ise Afganistan'daki istikrarsız ortamdan kaçan bu insan topluluklarının terör örgütleri ve uluslararası suç şebekeleri için insan kaynağı oluşturduklarını düşünüyordu. Bu gerekçelere binaen istikrarlı bir Afganistan en azından kısa vadede her iki ülkenin de yararınaydı.³⁵ ABD ile İran arasındaki işbirliği 29 Ocak 2002 yılında ABD Başkanı George Bush'un İran'ı "şer eksenindeki" ülkelerden biri olarak tanımladığı konuşmasına kadar devam etti.³⁶ Bu tarihten sonra İran, ABD'nin Afganistan'dan sonraki hedefinin Irak olacağını tahmin ettiğinden Irak'ta Amerikan işgalini karşılamak için hazırlanmaya başlamış, Afganistan'a yönelik politikasını da değiştirmiştir. Bu tarihten itibaren gerek ulusal gerekse uluslararası medyada İran'ın Taliban'ı desteklediği yönünde haberler çıkmaya başlamıştır.³⁷

Medyaya yansıyan son haberlere göre Tahran yönetimi Taliban'ı lojistik olarak desteklemeyi sürdürmektedir.³⁸ Nitekim Molla Ömer'in ölümünden sonra Taliban'ın yeni lideri seçilen Molla Mansur'un İran'dan Pakistan'a dönüşü sırasında Pakistan'ın Beluçistan eyaletinde Amerikan insansız hava uçaklarınca

³⁴ Çolakoğlu, *op.cit.*, <http://www.analistdergisi.com/sayi/2013/12/afganistan-icin-abd-iran-isbirligi>. (Erişim Tarihi: 03 Temmuz 2016).

³⁵ Çolakoğlu, *op. cit.*; Koepke, *op. cit.*, p. 13.

³⁶ Ataş, *op. cit.*, <http://www.haberkita.com/haber/kudus-gucunun-basindaki-kasim-suleymani-kimdir/210691>. (Erişim Tarihi: 03 Temmuz 2016).

³⁷ "آیساف-ایران-از--1952-کابل/afghanistan-news/dari/tkg.af", <http://tkg.af/dari/afghanistan-news/kابل/1952--از-آیساف-ایران-از>, (Erişim Tarihi: 04 Temmuz 2016).

³⁸ "کشف ذخیره گاه سلاح های ایرانی مربوط به گروه طالبان در بامیان", www.khaama.com, <http://www.khaama.com/persian/archives/35199>. (Erişim Tarihi: 29 Haz. 2016).

vurularak öldürüldüğü haberleri medyaya yansımıştır.³⁹ Molla Mansur'un üzerinden Veli Mohammed adına düzenlenmiş İran vizesi taşıyan Pakistan pasaportu çıkarken, Mansur'un İran'dan Pakistan'a dönerken vurulduğu iddia edilmiştir. Bu iddialar Pakistan emniyet yetkililerince 20 Mayıs 2016 tarihinde teyit edilmiştir.⁴⁰ İddialar Taliban'ın lideri Mansur'un İran'ın Tahran, Meşhed, Zahidan ve Kirman şehirlerinde bulunduğu iddia edilen eğitim merkezlerini teftişten dönerken Amerikan uçaklarınca vurulduğu yönündedir.

Suriye'de Şii Milisler

İç savaşın başlamasından itibaren Suriye'deki tüm gelişmelerle yakından ilgilenen Tahran yönetimi, stratejik ortak olarak nitelendirdiği Esed rejimini her koşulda savunma kararı almıştır.⁴¹ Bu açıdan, ABD, Türkiye ve Körfez ülkeleri tarafından desteklenen muhaliflerin hızla ilerleme kaydetmesi üzerine kaygılanan Tahran yönetimi, Esed rejimine yönelik desteğini artırmıştır. Ayaklanmanın başladığı ilk günlerde Halk Komiteleri rejime yerel düzeyde destek sağlarken, 2012 yılının sonuna doğru Esed rejimi İran'ın yönlendirmesiyle Halk Komitelerini 'Ulusal Savunma Gücü' adı altında yerel milis güçler şeklinde örgütlemiştir.⁴² Ağırlıklı olarak Nusayriler'den oluşan 50 bini aşkın savaşıya sahip olduğu düşünülen Ulusal Savunma Gücü'ne lojistik ve eğitim desteği İranlı askerler tarafından verilmiştir.⁴³ Ancak muhaliflerin rejim karşısındaki ilerlemesinin devam etmesi üzerine Tahran yönetimi, Şii kutsal mekânları koruma bahanesiyle doğrudan Suriye'ye asker göndermiştir. Ancak savaşın şiddetlenmesiyle askeri kaybı artan İran, Devrim Muhafızları aracılığıyla Suriye'de savaşmak üzere yabancılardan oluşan milis gücü oluşturma kararı almıştır. Bu bağlamda 2012'de Lübnan ve Irak'tan, 2013'te Afganistan ve Yemen'den ve 2014'te ise Pakistan'dan topladığı Şii milis grupları rejim safında savaşmak üzere Suriye'ye göndermiştir.⁴⁴

³⁹ "با کشته شدن ملا منصور زمینه مذاکرات صلح مساعدتر شده است؟", www.da.azadiradio.com, <http://da.azadiradio.com/a/27754866.html>, (Erişim Tarihi: 02 Temmuz 2016).

⁴⁰ "ایران سفر ملا منصور به این کشور را رد کرده است", www.da.azadiradio.com, <http://da.azadiradio.com/a/27753813.html>, (Erişim Tarihi: 02 Temmuz 2016).

⁴¹ Jubin Goodarzi, "Iran and Syria", **The Iran Primer**, <http://iranprimer.usip.org/resource/iran-and-syria>. (Erişim Tarihi: 03 Temmuz 2016).

⁴² Ünal, **op. cit.**, s. 5.

⁴³ "Iran and Shia militias", **The Economist**, <http://www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21647367-shia-militias-are-proliferating-middle-east-shia-crescendo>. (Erişim Tarihi: 03 Temmuz 2016).

⁴⁴ Nick Paton Walsh, "Afghan' in Syria: Iranians pay us to fight for Assad", **CNN International**, <http://edition.cnn.com/2014/10/31/world/meast/syria-afghan-fighter/index.html>. (Erişim Tarihi: 03 Temmuz 2016).

Suriye’de iç savaşın başladığı ilk iki sene muhaliflerin açık üstünlüğü söz konusuydu. Ancak başta Hizbullah olmak üzere İran destekli Şii milislerin yoğun bir şekilde çatışmalara katılması muhaliflerin ilerlemesini durdururken, rejime özgüven aşılmuştur. Özellikle Lübnan sınırındaki stratejik Kusayr kasabasının Lübnan Hizbullah’ının da yardımıyla kuşatma altına alınması rejim açısından bir dönüm noktası olmuştur.⁴⁵ Devrim Muhafızları’na bağlı Kudüs Gücü tarafından Şii nüfusun yaşadığı ülkelerden getirilen ve gerekli eğitimden geçirildikten sonra Suriye’de rejim safında savaşmaya gönderilen milisler, muhalifler karşısında önemli kazanımlar elde ederek rejimin yeniden alan kazanmasında belirleyici olmuştur.

Esed rejimine alan kazandıran milis grupların başında Hizbullah gelmektedir. Ekonomik, siyasi ve askeri yönden doğrudan İran tarafından desteklenen Hizbullah, Suriye’de rejimin ayakta kalmasında hayati rol oynayan silahlı grupların başında gelmektedir. Lübnan’da Şii nüfusa hizmet vermek üzere Hizbullah tarafından açılan okul, hastane ve diğer sosyal yardımlaşma kurumları, İran tarafından finanse edilmektedir. İran’ın, Hizbullah grubuna yıllık 500 milyon doların üzerinde mali destek sağladığı iddia edilmektedir. Hizbullah örneğinde olduğu gibi İran’ın desteklediği pek çok Şii milis grubu Suriye’de rejimin yanında savaşmaya devam etmektedir.⁴⁶ Bu açıdan, Afgan Hazaralar’dan oluşan Fatimiyyun Tugayı, Esed rejiminin yanında savaşan en büyük ikinci milis grup olarak öne çıkmaktadır.⁴⁷

Fatimiyyun Tugayı

Fatimiyyun Tugayı, İran’ın kendi vekâlet savaşı stratejisi doğrultusunda Suriye rejimi saflarında savaşması için örgütlediği milis gruplardan biri olup, özellikle Afgan Şii Hazaralar’dan oluşmaktadır. 1980’li yıllar boyunca devam eden İran-Irak savaşında olduğu gibi İran’ın Afganlar’ı kullanması bir ilk değildir.⁴⁸ Suriye’de ayaklanmaların ilk çıktığı Mart 2011’den beri Esed rejimine

⁴⁵ Suriye’de Kudüs Gücü’nden sonra en etkili ikinci silahlı Şii grup olan Hizbullah, resmi olarak rejime desteğini Nisan 2013’te Kusayr Savaşı sırasında açıklamıştır. Bkz.: Ünal, op. cit., s. 4.

⁴⁶ Ünal, op. cit., s. 3.

⁴⁷ Bita Bahtiyari ve Bahnam Kalipoor, “به نیابت از ایران» در سوریه و عراق می‌جنگند”, [www.radiofarda.com](http://www.radiofarda.com/a/f8-shia-militia-in-iraq-and-syria/27071518.html), <http://www.radiofarda.com/a/f8-shia-militia-in-iraq-and-syria/27071518.html>. (Erişim Tarihi: 04 Temmuz 2016).

⁴⁸ Cristoph Reuter, “Death in Aleppo: A Group of Afghan Fighters in Syria, Afghanistan Analysts Network, <https://www.afghanistan-analysts.org/death-in-aleppo-a-group-of-afghan-fighters-located-in-syria/>.

(Erişim Tarihi: 06 Temmuz 2016); “تیپ فاطمیون، لشکر شد / 200 شهید افغان در سوریه”, <http://alef.ir/vdcefz8wzjh8foi.b9bj.html?271971>. (Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2016).

aktif olarak askeri destek veren İran önemli askeri kayıplar vermiştir.⁴⁹ Askeri kayıpların artması üzerine strateji değişikliğine giden Tahran yönetimi, İran'daki Afgan sığınmacıları çeşitli vaatlerle Suriye'de rejim yanında savaşmaları için örgütlemeye başlamıştır.⁵⁰

Şii topluluklarını kendi stratejik ve ideolojik amaçları doğrultusunda kullanma sicili bir hayli kabarık olan Tahran yönetimi için, İran'daki Şii Hazara sığınmacılar en kolay hedef olarak görülmüştür. Yaklaşık 1 milyonu mülteci statüsüne sahip toplam 3 milyona yakın Afgan sığınmacıya ev sahipliği yapan İran, Suriye savaşını farklı Şii unsurlar üzerindeki etkisini güçlendirmek ve yaymak için bir fırsat olarak değerlendirmiştir.⁵¹ Ayrıca Tahran yönetimi, birçok farklı etnik gruba mensup Şii milislerin Suriye'de rejim safında savaşmalarını, Suriye'ye yönelik politikasının tüm Şiiler tarafından desteklendiği gerekçesiyle bir meşruiyet aracı olarak kullanmaktadır.

Afgan savaşçılar Suriye'ye ilk geldiklerinde Irak menşeli Abul Fazl el-Abbas ile Lübnan Hizbullah'ının bir kolu olan Afganistan Hizbullah'ı adlı grupların bünyesinde savaşmışlardır.⁵² Ancak Suriye'de savaşan Afgan savaşçıların sayısının giderek artmasıyla birlikte 2013 yılında doğrudan Kudüs Gücü'ne bağlı ve genellikle işsiz, fakir, sosyal haklardan yoksun, mezhepsel olarak radikal kesimlerden oluşan Fatimiyyun Tugayı kurulmuştur.⁵³

Fatimiyyun Tugayına bağlı olarak Suriye rejiminin safında savaşan Afgan milisleri üç kategoriye ayırmak mümkündür:⁵⁴ Birinci kategori daha Suriye iç savaşı başlamadan önce çeşitli sebeplerle Suriye'ye yerleşmiş olan Afgan

⁴⁹ Şubat 2013'te muhalifler tarafından öldürülen Tümgeneral Hasan Şatiri İran'ın verdiği ilk büyük askeri kayıp olarak tarihe geçerken, Kasım 2015'te Tümgeneral Hüseyin Hamedani ve Mart 2016'de de Tuğgeneral Hasan Ali Şemsabadi Suriye savaşında hayatını kaybeden diğer büyük askeri yetkililer olmuşlardır. Ocak 2012'den Mart 2016'ya kadar 350 civarında İranlı askerin Suriye savaşında öldürüldüğü tahmin edilmektedir. Bkz.: Bekir Ünal, *op. cit.*, s. 4., Saeed Kamali Dehghan, "Senior Iranian commander killed in Syria", *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2015/oct/09/senior-iranian-commander-killed-in-syria-hosseini-hamedani>. (Erişim Tarihi: 06 Temmuz 2016).

⁵⁰ "خطر بازگشت فاطمیون از سوریه", *صبح*, <http://8am.af/1394/09/30/risk-fatimid-syria/>. (Erişim Tarihi: 16 Ağustos 2016).

⁵¹ "تشکیل "تیپ فاطمیون" برای دفاع از حرم حضرت زینب(س)", <http://www.valiasraj.com/fa/page.php?bank=khavar&id=3934>. (Erişim Tarihi: 30 Ağustos 2016).

⁵² Sibghatullah Saber, "Afghans in Syria: Ayatollah's soldiers serving Assad", *NOW*, <https://now.mmedia.me/lb/en/reports/features/564354-afghans-in-syria-ayatollahs-soldiers-serving-assad>. (Erişim Tarihi: 06 Temmuz 2016).

⁵³ Zahra Nadir ve Angel Rasmussen, "ایران و جذب افغانها برای جنگ در سوریه از داخل افغانستان", [www.afdiplomacy.com](http://afdiplomacy.com), <http://afdiplomacy.com/?p=2048>. (Erişim Tarihi: 06 Temmuz 2016).

⁵⁴ Phillip Smyth, "Iran's Afghan Shiite Fighters in Syria", *The Washington Institute*, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/irans-afghan-shiite-fighters-in-syria>. (Erişim Tarihi: 06 Temmuz 2016).

mültecilerden oluşmaktadır. Bunların sayıları yaklaşık 3 bin kadar olup, Şam'ın güneyinde bulunan Seyyide Zeynep Türbesinin civarına yerleşmiş bulunuyorlardı. Ana dilleri Farsça gibi Arapçayı da iyi derecede konuşabilen bu mültecilerin bir kısmı iç savaş çıkmadan önce esnaftı ya da restorancılıkla uğraşıyorlardı. Bunlar aynı zamanda rejim safında savaşa ilk katılanlar olup, Fatimiyyun Tugayı kurulmadan önce Abul Fazl el-Abbas'a bağlı olarak savaşmışlardı.⁵⁵ Abul Fazl el-Abbas grubu Seyyide Zeynep Türbesini savunmak üzere bir araya gelen Iraklı milislerden oluşmaktadır. En kalabalık ikinci kategori ise İran'dan Suriye savaşına katılan Afgan Şii sığınmacılardan meydana gelmektedir. Yaşamlarının en az üçte ikisini İran'da geçirmiş olan bu kesimin, başkent Tahran başta olmak üzere Meşhed, İsfahan ve Kum gibi önemli şehirlerden geldikleri bilinmektedir.⁵⁶

İstihdam edilme şekli itibarıyla ciddi tartışma yaratan üçüncü kategori ise, İran Devrim Muhafızlarınca bizzat Afganistan'dan getirilen Şiilerden oluşmaktadır.⁵⁷ Bunlar genellikle ülkedeki nüfuzlu Şii din adamları, savaşçı istihdam etmek üzere açılan isimsiz bürolar ve Afganistan'da hizmet veren İranlı seyahat acenteleri aracılığıyla para karşılığında Suriye'de savaşmaları için ikna edilmektedir.⁵⁸ Bir Afgan polis memuru olan Cevad'ın anlattıklarına göre kendisi bir süre paralı savaşçı istihdamı konusunda Devrim Muhafızlarına yardımcı olmuştur. Cevad, kendisinin de bir süre Suriye'de savaştığını itiraf ederken, Afganistan'a geri döndükten sonra emniyet yetkililerince sorgulanmak üzere gözaltına alındığını ve bir daha böyle bir şeye girişmeme koşuluyla serbest bırakıldığını ifade etmiştir.⁵⁹ Cevad'a göre Suriye'de savaşan Afganlar İran Devrim Muhafızlarınca Halep, Hama ve Dera gibi savaşın en yoğun ve şiddetli olduğu bölgelerde savaşmaya zorlanmaktadır.

Kesin sayıları bilinmemekle beraber sadece Halep ve Dera'da 700'den fazla Hazara'nın öldürüldüğü ifade edilmektedir.⁶⁰ Kabil yönetimi, İran Devletine bir nota vererek kendi vatandaşlarının içeride veya dışarıda Suriye'de savaşmak

⁵⁵ Smyth, *op. cit.*, p. 27.

⁵⁶ İran'dan katılanlardan hayatını kaybeden olduğu zaman çoğunlukla Tahran, Meşhed, İsfahan ve Kum şehirlerinde ölenlerin aileleri ve resmi yetkililerin de katılımıyla halka açık cenaze törenlerinin düzenleniyor olması, bunların söz konusu şehirlerde yaşadıklarına işaret etmektedir.

⁵⁷ "مهاجر افغان مقیم ایران، شهید دفاع از حرم حضرت زینب(س) در سوریه"، *Tasnim News*, <http://www.tasnimnews.com/fa/news/1392/09/06/204026/10> (Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2016).

⁵⁸ Zahra Nadir ve Angel Rasmussen, "ایران و جذب افغان ها برای جنگ در سوریه از داخل افغانستان", [www.afdiplomacy.com](http://afdiplomacy.com), <http://afdiplomacy.com/?p=2048>. (Erişim Tarihi: 06 Temmuz 2016).

⁵⁹ *Ibid.*,

⁶⁰ Saber, *op. cit.*, <https://now.mmedia.me/lb/en/reportsfeatures/564354-afghans-in-syria-ayatollahs-soldiers-serving-assad>. (Erişim Tarihi: 06 Temmuz 2016).

üzere İnan Devrim Muhafızlarınca istihdam edilmesini kınamıştır.⁶¹ Buna karşın hem Tahran yönetimi hem Fatimiyyun Tugayı bu konuya ilişkin iddiaları reddetmişlerdir.⁶² Aksine Tahran yönetimi Kabil Büyükelçiliğinin aracılığıyla yayınladığı bir bildiri Suriye'ye yabancı müdahalesini kınarken, DAEŞ'e katılmak için İnan'dan Irak'a geçerken bir grup Afgan'ın yakalandığını ifade etmiştir.⁶³ Suriye'de rejim safında savaşan Afgan savaşçıların sayısı konusunda farklı tahminler olmakla beraber, Afganistan Ulusal Meclis üyesi Nazir Ahmadzay'a göre Suriye'de savaşmak üzere sadece Kabil'den istihdam edilenlerin sayısı yaklaşık 2 bin kişidir.⁶⁴

Afganistan ulusal televizyonlarından biri olan TV1, Özgür Suriye Ordusu yetkililerinden Haisam el-Maleh tarafından Afganistan Cumhurbaşkanı Eşref Gani'ye hitaben kaleme alınan bir mektuba ulaşmıştır. Söz konusu mektupta sayıları en az 8 bini bulan Afganistan vatandaşının Suriye'de Esed yanında savaşarak sivil halka karşı işledikleri cinayetler (gasp, işkence, öldürme vs) sıralanırken, Afganların Suriye'de savaşmalarına engel olma konusunda Afganistan Devleti'nden yardım istenmektedir.⁶⁵ Suriye'de savaşmakta olan Şii Hazaralar'ın sayılarının yaklaşık 20 bini bulunduğu tahmin edilmektedir.⁶⁶ Fatimiyyun Tugayı dışında Afganistan Hizbullah'ı anlamına gelen *Hizbullah-ı Afghani* adında Afgan Şii milislerden oluşan nispeten küçük bir örgüt daha Suriye'de bulunmaktadır. İçinde Afganistan haritasının bulunduğu bir logo geliştiren örgütün henüz resmi bir yayın organı veya internet sayfası bulunmazken, daha çok Devrim Muhafızlarıyla ilişkili sosyal ağlarda kendini göstermektedir.⁶⁷

⁶¹ Saber, *Ibid.*; "خطر بازگشت فاطمیون از سوریه", <http://8am.af/1394/09/30/risk-fatimid-syria/>. (Erişim Tarihi: 16 Ağustos 2016).

⁶² Phillip Smyth, "Iran's Afghan Shiite Fighters in Syria", *The Washington Institute*, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/irans-afghan-shiite-fighters-in-syria>. (Erişim Tarihi: 07 Temmuz 2016).

⁶³ Saber, *op. cit.*, <https://www.alaraby.co.uk/fullimage/607ac4ab-1f1e-41e5-95e1-487ce7b405af/e640f1ba-c553-46bc-a4ea-bb05bb211ce4>. (Erişim Tarihi: 14 Temmuz 2016).

⁶⁴ Nadir ve Rasmussen, *op. cit.*, [www.afdiplomacy.com](http://afdiplomacy.com), <http://afdiplomacy.com/?p=2048>. (Erişim Tarihi: 07 Temmuz 2016).

⁶⁵ Beşir Ahmad Kasani, "TV1, بیش از هشت هزار افغان به جنگ سوریه فرستاده شده‌اند", <http://1tvnews.af/fa/news/afghanistan/23129-2016-06-25-07-29-48>. (Erişim Tarihi: 07 Temmuz 2016).

⁶⁶ Hashmatullah Molish, "Iran 'foreign legion' leans on Afghan Shia in Syria war", *Aljazeera*, <http://www.aljazeera.com/news/2016/01/iran-foreign-legion-leans-afghan-shia-syria-war-160122130355206.html>. (Erişim Tarihi: 07 Temmuz 2016).

⁶⁷ Phillip Smyth, *Op. cit.*, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/irans-afghan-shiite-fighters-in-syria>. (Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2016).

Afganlar'ı Suriye'de Savaşmaya İten Nedenler

Afgan Şii Hazaralar'dan oluşan milisleri Suriye'de rejim saflarında savaşmaya iten başlıca sebepler; geçim sıkıntısı, İran'da vatandaşlık elde etme isteği ve ideolojik/mezhеспel faktörlerdir. Maddi kaygılar nedeniyle Suriye'de savaşmak üzere bulunan Şii milisler, rejim safında savaşmaları karşılığında elde ettikleri parayla ailelerinin geçimini sağlamaktadır.⁶⁸ İdeolojik ve mezhеспel nedenlerle Suriye'de savaşan Afgan milisler ise, İran tarafından yürütülen yoğun mezhepçi politikanın etkisiyle hareket etmektedir.

İran, yaklaşık 3 milyon Afgan sığınmacıya ev sahipliği yapmaktadır. Bunlardan yaklaşık 1 milyonu resmi mülteci statüsüne sahipken, diğerleri resmi olmayan yollarla İran'a sığınmışlardır. Hal böyleyken, işsizlik, geçim sıkıntısı gibi konular bunları Suriye'de savaşmaya iten temel faktörler olarak göze çarpmaktadır. Devrim Muhafızları Afgan sığınmacıların içinde bulunduğu şartlardan faydalanarak onları Suriye'de savaşmaya ikna etmektedir. Silah, teçhizat, eğitim, organizasyon ve diğer ihtiyaçları doğrudan Devrim Muhafızlarına bağlı Kudüs Gücü tarafından karşılanan Afgan Şii milisler, Suriye'de savaşmaları karşılığında aylık 500-600 dolar gelir elde etmektedir.⁶⁹ İran'ın içinde bulunduğu ekonomik darboğaz nedeniyle artan işsizlik ve geçim sıkıntısı göz önüne alındığında zor durumda bulunan milyonlarca Afgan sığınmacı tarafından Suriye'de savaşmak iyi bir alternatif olarak değerlendirilmektedir.

Afgan Şii savaşçılar için bir diğer faktör ise, yıllardır İran'da yaşamalarına rağmen mülteci statüsü alamamaları ve bu nedenle Suriye'de savaşarak aileleri için ikamet, vatandaşlık ve sosyal haklar elde etme arzusudur. Suriye'de savaşmakta olan henüz mülteci statüsü kazanmamış pek çok Afgan'ın resmi ikamet izni, sağlık ve diğer sosyal haklardan yararlanmalarının sağlanacağı sözüyle İran devleti tarafından Suriye'ye gönderildikleri bilinmektedir. Bununla birlikte İran parlamentosu daha fazla Afgan'ı Suriye'de cepheye sürmek için teşvik edici "vatandaşlık hakkı verme" yasasını 2016 yılının Nisan ayında onaylamıştır. Söz konusu yasa İran-İrak savaşı sırasında (1980-1988) İran için savaşım hayatını kaybetmiş olan yabancıların ailelerine vatandaşlık verilmesini ön görmektedir. Yasa, Suriye ve Irak'ta savaşan Afganistan ve Pakistan'dan gelenleri

⁶⁸ Ershad Alijani ve and Andrew Hillia, "Afghan Migrants Offered \$500 by Iran to Fight for Syrian Regime", **France24**, <http://observers.france24.com/en/20140604-afghan-migrants-offered-500-iran-fight-pro-assad-mercenaries?>. (Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2016).

⁶⁹ Austin Michael Bodetti, "Iran Needs Afghans and Pakistanis in Syria", <http://www.offiziere.ch/?p=26297>. (Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2016).

de kapsayacaktır.⁷⁰ Ayrıca başta uyuşturucu kaçakçılığı olmak üzere çeşitli sebeplerden dolayı İran'da tutuklu bulunan Afgan sığınmacıların Suriye'de savaşmaları karşılığında serbest bırakılacakları vaadiyle Suriye'ye gönderildikleri yönünde iddialar da bulunmaktadır.⁷¹

Kendini dünya Şiiilerinin hamisi olarak gören İran, tüm Şii unsurları kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmak için örgütlemeye çalışmaktadır.⁷² Şiiilerin kutsal mekânlarını korumak adına dünyanın her yerinden Şii milisleri örgütlemeye çaba harcayan Tahran yönetiminin asıl amacı Devrim ideolojisini yaymak ve kendi ülkesinin milli menfaatlerini korumaktır.⁷³ İran, bu politikasına meşruiyet oluşturmak için çeşitli dini/mezhepsel söylemler geliştirmiştir. Bu noktada Şiiileri etkileyen en önemli unsur Seyyide Zeynep'in Şam yakınlarında bulunan türbesi örneğinde olduğu gibi Şiiiler açısından kutsal olan mekânların tekfirci⁷⁴ olarak yaftaladıkları gruplara karşı korunmasıdır.⁷⁵

İran ve takipçileri Suriye savaşına ilişkin aktif desteklerini ilk açıkladıklarında “*hizmetindeyiz ey Zeynep*” anlamına gelen “*Lebbeyk ey Zeynep*” sloganını kullanmışlardır.⁷⁶ Ancak savaşın giderek Suriye'nin tüm bölgelerine yayılmasıyla daha kapsayıcı bir meşruiyet kaynağına ihtiyaç duyan Tahran yönetimi ve takipçileri “*tüm Şii kutsal mekânlarını savunma*” söylemini geliştirmişlerdir. Şiiilerin hiç de yabancı olmadığı bu söylem 1980-1988 İran-İrak savaşında İran tarafından kullanılan ‘*el-Difa el-Mukaddas*’ (*Kutsal Savunma*) söylemini akla getirmektedir. Ayrıca Şiiiler açısından kutsal olan Samarra'daki el-Askari Türbesinin 2006'da DAESH tarafından tahrip edilmesi hala Şiiilerin hafızalarındaki canlılığını korumaktadır.⁷⁷ Bu söylemler aracılığıyla verilmek istenen mesaj ise tamamen *yok edilmesi gereken şeytani güç olarak gördükleri ve tekfirci teröristler* olarak yaftaladıkları Sünni muhalif ve radikal savaşçılara karşı

⁷⁰ “ایران افغان ها را جبراً به جنگ سوریه میفرستد” <http://da.azadiradio.com/a/27019503.html>. (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2016).

⁷¹ Hashmatallah Moslih, “Iran 'foreign legion' leans on Afghan Shia in Syria war”, *Aljazeera*, <http://www.aljazeera.com/news/2016/01/iran-foreign-legion-leans-afghan-shia-syria-war-160122130355206.html>. (Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2016).

⁷² *Ibid.*, <http://www.aljazeera.com/news/2016/01/iran-foreign-legion-leans-afghan-shia-syria-war-160122130355206.html>. (Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2016).

⁷³ *Ibid.*, <http://www.aljazeera.com/news/2016/01/iran-foreign-legion-leans-afghan-shia-syria-war-160122130355206.html>. (Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2016).

⁷⁴ Sünni muhaliflerle Daeş gibi radikal İslamcılar belirtmek için daha çok Esed rejimi ve yanında savaşan yabancı milisler tarafından kullanılmaktadır.

⁷⁵ Smyth, *op. cit.*, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/irans-afghan-shiite-fighters-in-syria>. (Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2016).

⁷⁶ Phillip Smyth, “The Shiite Jihad in Syria and Its Regional Effects”, *The Washington Institute Near East Policy*, 2015, s. 4.

⁷⁷ *Ibid.*, s. 6.

Şii değer ve kutsallarının koruması gerektiğidir. İran ve milisleri tarafından kullanılan mezhepsel söylemler bir noktada Suriye savaşına İran tarafından meşruiyet kazandırılmasına yardımcı olurken, öbür taraftan bu strateji bölgedeki mezhepsel ayrışmayı körüklemiştir.⁷⁸

Afganlar'ın Suriye'ye savaşmak için gitmesinde diğer bir faktör ise maruz kaldıkları tehdit ve cebirdir. Gayrı resmi yollarla İran'a gelen henüz mülteci statüsü kazanmamış Afgan sığınmacıların İran Devrim Muhafızları üyelerince sınır dışı edilmekle tehdit edilerek Suriye'ye gönderildikleri şeklinde haberler uluslararası medyaya sıkça yansımaktadır.⁷⁹ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün 29 Ocak 2016 Cuma günü yayınladığı rapora göre, İran binlerce Afgan'ı Suriye savaşına zorla göndermekle kalmayıp, onları savaşın en yoğun ve zorlu şartlarda yaşandığı bölgelere sevk ederek etten bir kalkan olarak kullanmaktadır.⁸⁰ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün 30 kişiyle yaptığı röportaja iştirak edenlerin bir bölümü Suriye savaşına kendi istekleri dışında, zorla getirildiklerini ifade etmişlerdir. Üstelik söz konusu röportaja katılanların bir kısmı 18 yaşın altında olduklarını söylerken, Devrim Muhafızları tarafından Suriye'ye gönderilenler arasında daha küçük yaşta olanların da bulunduğunu savunmuşlardır.⁸¹

İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün yayınladığı rapora göre, ismini vermek istemeyen 17 yaşındaki bir savaşçı yeğeniyle birlikte gayrı resmi yollarla İran'a girerken Devrim Muhafızları üyelerince yakalandıktan sonra yeğenin silah taşıyamayacak kadar küçük ve zayıf olduğu için Afganistan'a geri gönderildiğini, kendisinin ise doğruca Suriye'ye gönderildiğini söylemiştir.⁸² İnsan Hakları İzleme Örgütü Acil Durumlar Direktörü Peter Bouckaert, İran'da baskı altında kalan sığınmacıların Afganistan'a geri dönmek ile Suriye savaşına katılmak arasında bir tercihe zorlandıklarını ifade etmektedir. Bouckaert, seçeneklerden

⁷⁸ *Ibid.*, s. 7.

⁷⁹ Scott Lucas, "Iran Feature: Tehran's Afghan Fighters in Syria", *EA Worldview*, <http://eaworldview.com/2016/04/iran-feature-tehrans-afghan-fighters-in-syria/>. (Erişim Tarihi:08 Temmuz 2016).

⁸⁰ Peter Bouckaert, "Iran Sending Thousands of Afghans to Fight in Syria", Human Rights Watch, <https://www.hrw.org/news/2016/01/29/iran-sending-thousands-afghans-fight-syria>. (Erişim Tarihi: 14 Temmuz 2016).

⁸¹ Michael J. Totten, "Iran Recruits Child Soldiers Again", *World Affairs*, <http://www.worldaffairsjournal.org/blog/michael-j-totten/iran-recruits-child-soldiers---again>. (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2016).

⁸² Bouckaert, *op. cit.*, <https://www.hrw.org/news/2016/01/29/iran-sending-thousands-afghans-fight-syria>. (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2016).

her hangi birine razı olmayanların ise mecburen Avrupa'ya yöneldiklerini savunmuştur.⁸³

Hollanda mülteci kampında bulunan Musa İsmaili ve ailesi BBC ile yaptığı röportajda, İran'da maruz kaldıkları aşışılmalı tutum ve baskılar nedeniyle Avrupa'ya yöneldiklerini söylemiştir. İsmaili aynı röportajda kendisinin 33 senedir İran'da yaşamasına rağmen her hangi bir sosyal haktan yararlanamadığını, kendi adına banka hesabı açtıramadığını, hatta üzerine bir telefon hattı bile alamadığını ifade etmiştir.⁸⁴ İsmaili'nin 15 yaşındaki oğlu Ali İsmaili'nin söylediği şu cümleler Afganların İran'da karşı karşıya kaldıkları ayrımcılığı anlatması açısından önemlidir: "Okula gitmeden önce Afgan olduğumu bilmiyordum. İran'da doğmuştum, İranlı gibi konuşuyorduk, İranlı gibi ibadet ediyorduk. Kısacası her şeyimiz İranlı gibi idi. Ancak okula gitmek istediğimde Afgan olduğumuz gerekçesiyle okula alınmadım. Böylece ben de Afgan bir ailenin çocuğu olduğumu öğrenmiş oldum." İsmaili, İran'ı terk etmelerinin sebebini ise şu şekilde açıklamaktadır: "İran'da ikamet izni olmadan yaşadığım için çocuklarımı okula almadılar. İkamet izni için başvurduğumda ise bana iki şart koştular. Birincisi uzun süredir izinsiz yaşadığım gerekçesiyle bana asla ödeyemeyeceğim bir para miktarını ceza olarak ödemem gerektiğini yoksa acilen ülkeyi terk etmem gerektiğini söylediler. İkinci şartları ise Suriye'de belli bir süre savaşmam karşılığında bana oturma izni temin edebilecekleri söylediler. Bunun üzerine ailece oturup konuştuk ve İran'ı terk etme kararı aldık."⁸⁵

SONUÇ

2011 Arap Baharı sonrası Ortadoğu'daki etkinlik mücadelesinde sert gücünü kullanmaktan çekinmeyen Tahran yönetimi, doğrudan çatışmanın tarafı olmak yerine bölgede kendi menfaatleri doğrultusunda harekete geçirebileceği milis güçleri kullanmaktadır. Söz konusu milis güçler üzerinden Suriye savaşına dâhil olan İran, doğrudan kayıpları en aza indirmekte, maliyeti düşürerek savaşın İran ekonomisi üzerindeki yıkıcı etkisinden korunmakta, Suriye savaşına doğrudan müdahil olmadığını iddia ederek uluslararası kamuoyu ve uluslararası hukukun

⁸³ "İran ba tehdید هزاران افغان را به جنگ سوریه فرستاده اس" [www.radiozameh.com](http://www.radiozameh.com/258734), <https://www.radiozameh.com/258734>. (Erişim Tarihi: 10 Tem. 2016).; <https://www.hrw.org/news/2016/01/29/iran-sending-thousands-afghans-fight-syria>. (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2016).

⁸⁴ Fariba Sahrayi, "جنگ سوریه؛ افغانهایی که از ایران به جنگ سوریه فرستاده میشوند", BBC, http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2016/04/160417_mar_immigration_afghan_syria_fariba. (Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2016).

⁸⁵ Ibid., "جنگ سوریه؛ افغانهایی که از ایران به جنگ سوریه فرستاده میشوند", BBC, http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2016/04/160417_mar_immigration_afghan_syria_fariba. (Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2016).

baskı ve yaptırımlarından kurtulmaktadır. Kendini dünya Şiiilerinin tek hamisi olarak gören İran, Afganistan, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar, Lübnan, Irak ve Suriye Şiiilerini kapsayan paramiliter bir koalisyona liderlik etmektedir. İran bu paramiliter aktörler aracılığıyla kendi ideolojik ve kültürel nüfuz alanını genişleterek bölgede etkinliğini artırma fırsatı elde etmiştir.⁸⁶

İran'ın kendi topraklarında yaşayan Afgan sığınmacılar ve Şii nüfusuna sahip diğer ülkelerden topladığı Şii milisleri Kudüs Gücü komutasında örgütleyerek rejim safında savaşmak üzere Suriye'ye göndermesi, iç savaşın gidişatını Esed rejimi lehine etkilemiştir. İran tarafından geliştirilen bu vekâlet savaşı stratejisi rejimin ömrünü uzatırken, Suriye'yi sistemli bir şekilde İran'a bağımlı hale getirmiştir. Nitekim Devrim Muhafızları komutanı Caferi yaptığı son açıklamada tekfirci olarak yaftaladıkları gruplarla mücadele kapsamında başta Yemen, Irak, Suriye, Afganistan ve Pakistan olmak üzere bölgede 200 binin üzerinde bir milis gücüne komuta ettiklerini ifade etmiştir.

Rejim safında savaşan milislerin muhalifler karşısında elde ettiği başarılar uluslararası görüşmelerde İran'ın elini güçlendirmiştir. 30 Haziran 2012 ile 22 Ocak 2014 tarihlerinde İsviçre'nin Cenevre kentinde Suriye'nin geleceği hakkında yapılan görüşmelere davet edilmeyen İran, Şii milislerin sahadaki başarılarının da etkisiyle Kasım 2015'deki Viyana toplantısına davet edilmiştir.

Öte yandan Suriye Savaşının sona ermesi durumunda bu milislerin bazılarının ülkelerine geri dönecek olması, İran'ın bu ülkelerde kendi çıkarı doğrultusunda kullanabileceği yeni silahlı gruplara sahip olması anlamına gelmektedir. Suriye'deki iç savaşta tecrübe kazanan ve İran'daki rejim ile bağları güçlenen Şii milislerin gelecekte tekrar İran'ın yönlendirmesiyle hareket edeceği düşünülmektedir. Bu bağlamda Fatimiyyun Tugayı adı altında Suriye'de savaşan binlerce Afgan uyruklu silahlı grubun gelecekte Afganistan'ın güvenliği açısından tehlike arz edeceği de düşünülebilir. Bu açıdan özellikle Avrupa'da DAESH'e katılan Batılı yabancı askerlerin ülkelerine geri dönmesi durumunda yaşanabilecek olası güvenlik sorunları tartışılırken İran'ın örgütlediği Suriye'de savaşan yabancı Şii milislerin, Suriye Savaşı sonrası ülkelere dönmeleri durumunda yaşanabilecek olası güvenlik sorunlarıyla ilgili de projeksiyonların yapılması önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Alijani Ershad and Hillia Andrew , Afghan Migrants Offered \$500 By Iran to Fight for Syrian Regime, France24, 06/04/2014 Erişim: (Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2016)

<http://observers.france24.com/en/20140604-afghan-migrants-offered-500-iran-fight-pro-assad-mercenaries>

Aljazeera Türk, "Suriye'deki İthal Şii Savaşçılar", 22.07.2015 (Erişim Tarihi: 03 Temmuz 2016)

<http://www.aljazeera.com.tr/haber/suriyedeki-ithal-sii-savascilar>.

Ataş Serdar, "Kudüs Gücü'nün başındaki Kasım Süleymani kimdir?",Haberkita <http://www.haberkita.com/haber/kudus-gucunun-basindaki-kasim-suleymani-kimdir/2>

Boukaert Peter, "Iran Sending Thousands of Afghans to Fight in Syria", Human Rights Watch, 29.01.2016 (Erişim Tarihi: 14 Temmuz 2016) (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2016)

<https://www.hrw.org/news/2016/01/29/iran-sending-thousands-afghans-fight-syria>.
(Erişim Tarihi: 14 Temmuz 2016).

Bahnam Kalipoor ve Bitā Bahtiyari, RadioFarda ۱۵ عراق و سوریه در «ایران از نیابت به» که گروهی میجنگند

<http://www.radiofarda.com/a/f8-shia-militia-in-iraq-and-syria/27071518.html>

Çolakoğlu, Selçuk, "Afganistan için ABD İnan İşbirliği", Analist, 12/2013. (Erişim Tarihi: 03 Temmuz 2016).

<http://www.analistdergisi.com/sayi/2013/12/afganistan-icin-abd-iran-isbirligi>.

اردیبهشت 01 - 2016 آوریل 20, میشوند فرستاده سوریه جنگ به ایران از که افغانهایی سوریه؛ جنگ صحرائی فریبا
1395BBC Farsi

http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2016/04/160417_mar_immigration_afghan_syria_fariba

انقلاب معظم رهبر با «فاطمیون» شهدای خانواده عیدانه دیدار

<http://www.presstv.ir/DetailFa/2016/05/13/465365/afghanistan-khameneie>

J. Totten Michael, "Iran Recruits Child Soldiers Again", World Affairs, 02.05.2016

<http://www.worldaffairsjournal.org/blog/michael-j-totten/iran-recruits-child-soldiers---again>.

(Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2016).

- Kamali Dehghan Saeed ,“Senior Iranian commander killed in Syria”, The Guardian, 09.10.2015 <https://www.theguardian.com/world/2015/oct/09/senior-iranian-commander-killed-in-syria-hosseini-hamedani>. (Erişim Tarihi: 06 Temmuz 2016).
- Lucas Scott, “Iran Feature: Tehran’s Afghan Fighters in Syria”, EA Worldview, <http://eaworldview.com/2016/04/iran-feature-tehrans-afghan-fighters-in-syria/>. (Erişim Tarihi:08 Temmuz 2016)
- Maysam Abdiyan, “یادداشت های روزانه”,<http://enbm.blogfa.com/post-200.aspx>. (Erişim Tarihi: 30 Haz. 2016).
- Moslih Hashmatallah, Iran 'foreign legion' leans on Afghan Shia in Syria war”, Al Jazeera, 22.01.2016
<http://www.aljazeera.com/news/2016/01/iran-foreign-legion-leans-afghan-shia-syria-war-160122130355206.html>.
- Michael Bodetti Austin, “Iran Needs Afghans and Pakistanis in Syria”, <http://www.offiziere.ch/?p=26297>. (Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2016).
- Nadir Zahra and Rasmussen Angel, [www.afdiplomacy.com](http://afdiplomacy.com), <http://afdiplomacy.com/?p=2048>. (Erişim Tarihi: 06 Temmuz 2016).
- Paton Walsh Nick , “Afghan’ in Syria: Iranians pay us to fight for Assad”, CNN International, <http://edition.cnn.com/2014/10/31/world/meast/syria-afghan-fighter/index.html>. (Erişim Tarihi: 03 Temmuz 2016).
- People’s Mojahedin Organization of Iran, Iran steps up recruitment of Afghan mercenaries for Syrian war in Herat JUNE 12, 2016, Erişim Tarihi Erişim Tarihi: 14 Temmuz 2016)
<https://www.mojahedin.org/newsen/47621/Iran-steps-up-recruitment-of-Afghan-mercenaries-for-Syrian-war-in-Herat>
- Phillip Smyth, “Iran’s Afghan Shiite Fighters in Syria”, The Washington Institute, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/irans-afghan-shiite-fighters-in-syria>. (Erişim Tarihi: 06 Temmuz 2016)
- Reuter Christoph, “Death in Aleppo: A Group of Afghan Fighters in Syria, Afghanistan Analysts Network, 06.06.2014 <https://www.afghanistan-analysts.org/death-in-aleppo-a-group-of-afghan-fighters-located-in-syria/>
- Smyth Phillip, “The Shiite Jihad in Syria and Its Regional Effects”, The Washington Institute For Near East Policy, [http:// www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/ PolicyFocus138-v3.pdf](http://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/PolicyFocus138-v3.pdf).

Starr Barbara, "al-Assad Losing Control but Showing No Sign of Leaving", CNN, <http://security.blogs.cnn.com/2012/12/13/u-s-officials-al-assadstaying-put-despite-slide-in-power/>.

"The Military Balance", IISS, "The <http://www.iiss.org/en/publications/military%20balance/issues/the-militarybalance-2015-5ea6>. (Erişim Tarihi: 12 Şubat 2016).

قدس تروریستی نیروی: رشد و گیری شکل - پاسداران سپاه قدس نیروی

<https://www.mojahedin.org/news/137840/%D9%86%DB%8C%D8%B1%D9%88%DB%8C-%D9%82%D8%AF%D8%B3-%D8%B3%D9%BE%D8%A7%D9%87-%D9%BE%D8%A7%D8%B3%D8%AF%D8%A7%D8%B1%D8%A7%D9%86> /.(Erişim Tarihi: 30 Haz.2016)

<https://basij.um.ac.ir/index.php?module=htmlpages&func=display&pid=31>. (Erişim Tarihi: 30 Haziran 2016)

(Erişim Tarihi: 03 Temmuz 2016).

The Economist, "Iran and Shia militias", (Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2015)

<http://www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21647367-shia-militias-are-proliferating-middle-east-shia-crescendo> (Erişim Tarihi: 03 Temmuz 2016).

Ünal Bekir, İnan'ın Vekâlet Savaşı Stratejisi ve Suriye'deki Şii Milisler, Bilgesam, (Erişim Tarihi: 22 Mart 2015)

<http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-74-20160322481304.pdf>

radio.da://http" 65 "ناریا ناغفا اه ار اَریج هب گنج هیروس دتسرفیم"

com/a/27019503.html. (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2016)

کیهان گرفت؟ شکل چگونه «فاطمیون» لشکر

<http://kayhan.ir/fa/news/>. (Erişim Tarihi: 17 Ağustos 2016)

"http://siasi.porsemani.ir/node/2542", فعالیت های اقتصادی سپاه" (Erişim Tarihi: 03 Temmuz 2016)

